

1.

Važnost pedagoške dokumentacije i dokumentiranja

prof. emeritus Peter Moss

UCL Institute of Education, University College London

(predavanje prof. Petera Mossa na Ennea konferenciji *Dokumentacija i dokumentiranje – od Reggio inspiracije do alata istraživanja i razvoja vlastite prakse*, održanoj 21. studenoga 2020. godine)

Ova konferencija bavi se vrlo važnom temom – pedagoškom dokumentacijom, i važnim događajem, knjigom *Pedagoška dokumentacija procesa učenja djece i odraslih kao alat razvoja kurikuluma* autorice Edite Slunjski.

Zašto je pedagoška dokumentacija toliko važna? Iz nekoliko razloga. Važna je zbog svojeg bogatog potencijala jer se može koristiti na mnogo načina i u mnogo svrha. Pedagoška dokumentacija sagledava se kao sredstvo prepoznavanja i vrednovanja cjelokupnog učenja sve djece i kao sredstvo prepoznavanja i vrednovanja višestrukih i raznolikih perspektiva. Pedagoška dokumentacija je i alat kojim se pruža podrška razvoju kurikuluma, to je podrška istraživanju ne samo znanstvenika već i odgajatelja i svih onih koji se bave pedagoškim radom. Pedagoška dokumentacija je i resurs kontinuiranog profesionalnog razvoja, kao i način osnaživanja partnerstva s roditeljima i zajednicom.

Pedagoška dokumentacija je i važna metoda procjenjivanja: procjenjivanja učenja, ali i još mnogo čega, i to ne samo onoga unutar odgojno-obrazovne skupine nego i cijelog sustava. Ona igra ključnu ulogu u evoluciji participativnog procjenjivanja. Zatim, pedagoška dokumentacija je i način otvaranja vrtićkog obrazovanja prema građanima, tj. zajednici koja je za njega preuzela javnu odgovornost. To je i sredstvo demokratske odgovornosti i, kao takva, sredstvo produbljivanja demokracije.

Što vas uči Reggio?

Raspravljajući o Lorisu Malaguzziju i podrijetlu pedagoške dokumentacije u Reggio Emilija konceptu, Alfredo Hoyuelos piše da se iza takve dokumentacije krije „ideološki i etički koncept transparentne odgojno-obrazovne ustanove i transparentnog obrazovanja”. Pojavljuje se politička ideja da ono što odgojno-obrazovne ustanove čine mora imati javnu vidljivost, vraćajući tako gradu ono što je grad u njih uložio. Dokumentacija u svim svojim različitim oblicima također predstavlja i izvanredno sredstvo dijaloga, razmjene, dijeljenja. Za Malaguzzija to znači mogućnost razgovora i dijaloga o svemu i sa svima. Zapravo, razmjena mišljenja putem dokumentacije pretpostavlja mogućnost rasprave o stvarnim, konkretnim stvarima, a ne samo o teorijama ili riječima oko kojih je moguće postići jednostavan, ali naivan dogovor.

Pedagoška dokumentacija također ilustrira i vrijednosti kao i etiku koju utjelovljuje, na koju se poziva i koju podržava jer kako kaže Carlina Rinaldi, „dokumentacija je stvar vrijednosti i etike”. Vrijednosti poput demokracije i suradnje, međusobne povezanosti i složenosti, subjektivnosti i nezvjesnosti, no ne zaboravljajući pritom čuđenje i radoznalost, pedagoškoj dokumentaciji otvaraju mogućnost onoga što je neočekivano i iznenađujuće. I etika, poput etike susreta u kojem nastojimo poštovati i vrednovati osobitost, jedinstvenost drugoga i izbjegavati pretvaranje različitog u isto postavljanjem tog različitog u naše unaprijed definirane kategorije. Pedagoška dokumentacija, prema tome, daje jedan odgovor na etičko pitanje koje je postavila Gunilla Dahlberg: „Kako se susret s drugošću, s različitošću može odvijati na što je moguće odgovorniji način?”

I na kraju, ali ne i manje značajno, pedagoška je dokumentacija važna jer nam pomaže osporiti dominantan narativ u današnjem ranom i predškolskom odgoju i obrazovanju. To je narativ koji je proizašao iz neoliberalizma i pozitivizma, narativ koji je tehničke, instrumentalne i ekonomske prirode. To je narativ koji dočarava sliku siromašnog, nekompetentnog djeteta, i narativ koji rani i predškolski odgoj i obrazovanje svodi na tehnologiju, kako bi se postigli unaprijed zadani ishodi učenja kod male djece, kako bi se oni bolje pripremili za unaprijed zadanu budućnost kao jedinice ljudskog kapitala, postali popustljivi i fleksibilni radnici te kao autonomni

i proračunski potrošači. Taj neoliberalni narativ vodi rani i predškolski odgoj i obrazovanje, da upotrijebimo Malaguzzijev termin, putem „anglosaksonske testologije”, koja naglasak daje, umjesto radu sa stvarnim, konkretnim stvarima, različitim oblicima apstraktnog mjerenja djece i odraslih kako bi se procijenili njihovi rezultati u odnosu na standardizirane kriterije i na taj način svode složenost i bogatstvo na osiromašenost ocjena i brojeva te dovode, prema Malaguzzijevim riječima, do „smiješnog pojednostavljiivanja znanja i krađe značenja iz pojedinih povijesti”.

Pedagoška dokumentacija bogata je potencijalima, ali taj potencijal nije jednostavno razumjeti. Ona zahtijeva postojanje odgovarajućih i dobro odmjerenih uvjeta. Prije svega, potrebno je vrijeme – vrijeme za dokumentiranje i vrijeme za dijalog, razmišljanje i tumačenje dokumentacije. Ukratko, „spora” pedagogija koju Allison Clark opisuje kao „usporavanje procesa odlučivanja o značenjima, zahtijevajući od istraživača ili praktičara da se povuče i malo pričekaju prije nego što požuri tumačiti ideje, postupke i artefakte djece rane dobi”. Potrebno je razumijevanje i sudjelovanje javnosti kako bi se mogućnosti rasprave i dijaloga o svemu sa svima pretvorile u stvarnost. To zahtijeva kompetentan sustav koji ne samo da vrednuje i osigurava dobro obrazovane i dobro plaćene radnike u razdoblju ranog djetinjstva, već im pruža i podršku koja im je potrebna da dobro rade svoj posao, uključujući vođenje pedagoške dokumentacije. Stoga mi je drago vidjeti da je kompetentan sustav jedna od tema vaše konferencije.

Da zaključim, današnja će konferencija pomoći u stvaranju uvjeta potrebnih da pedagoška dokumentacija postane cijenjen i središnji dio ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja u Hrvatskoj, a također i knjiga *Pedagoška dokumentacija procesa učenja djece i odraslih kao alat razvoja kurikulu-ma* autorice Edite Slunjski. Kako sam napisao u predgovoru knjige, ona će imati veliku vrijednost za odgajatelje u Hrvatskoj, kao i za sve ostale u vašoj zemlji koji su uključeni u rani i predškolski odgoj i obrazovanje.

Inspirirana Reggio Emilijom, profesorica Slunjski napisala je knjigu koja se temelji na širokom iskustvu i dubokim spoznajama i pruža bogato ilustriran i sveobuhvatan prikaz pedagoške dokumentacije, ali i obuhvaća

teorije pedagoške dokumentacije u različitim oblicima koje dokumentiranje može poprimiti. Autorica detaljno prikazuje mnoge svrhe kojima pedagoška dokumentacija može poslužiti i zbog kojih je ona toliko važan alat u ranom i predškolskom odgoju i obrazovanju.

Dakle, i ova konferencija i ova knjiga potvrde su mogućnosti, dokazi da postoje alternative i da su te alternative ne samo poželjne već i ostvarive. Pedagoška dokumentacija važna je kao svjetionik nade u ovim teškim vremenima.

Dopustite mi da završim s nekoliko riječi hvale pedagoškoj dokumentaciji iz knjige *Iznad kvalitete odgoja i obrazovanja djece* koju smo napisali Gunilla Dahlberg, Alan Pence i ja: „Zahvaljujući dokumentaciji, svako dijete, svaki pedagog i svaka institucija mogu dobiti svoj glas i vizualni identitet. Ono što je dokumentirano, može se smatrati narativom o životu djece, pedagoga i roditelja u institucijama ranog i predškolskog odgoja. Narativom koji može dočarati doprinos tih institucija našem društvu i razvoju naše demokracije.”

2.

Reggio Children zaklada – povijesni korijeni i buduće perspektive

Carla Rinaldi, Benedetta Melloni, Lorenzo Manera

Istraživački projekti koje Reggio Children zaklada promovira na nacionalnoj i međunarodnoj razini, s naglaskom na održavanje kvalitete obrazovanja

1. Osnutak i povijesni i kulturni korijeni Reggio Children zaklade

1.1. Obrazovno iskustvo grada

Zaklada Reggio Children Centro Loris Malaguzzi ETS¹ neprofitna je organizacija osnovana u gradu Reggio Emilia 2011. godine s ciljem promicanja prava na kvalitetno obrazovanje. Reggio Children zaklada kulturni je laboratorij i istraživački centar koji promovira obrazovne projekte i istraživačke aktivnosti, promovirajući kako znanstveno istraživanje, tako i „kulturu istraživanja” u gradskim centrima za rani i predškolski odgoj i obrazovnije. Reggio Children zaklada inspiraciju crpi iz iskustva Reggio pristupa, tj. njezine obrazovne filozofije nastale sredinom prošlog stoljeća u istoimenom gradu – urbanom kontekstu srednje veličine smještenom u sjevernoj Italiji.

U danima neposredno nakon završetka Drugog svjetskog rata, u malom zaseoku na periferiji Reggio Emilije, građani su odlučili obnoviti svoju zajednicu uništenu u bombardiranju, nastojeći djeci omogućiti bolje uvjete

¹ www.frchildren.org/en

odrastanja². Zajedno su izgradili dječji vrtić, ciglu po ciglu, „lijep, nov, drukčiji”. Oni ne samo da su izgradili dječji vrtić, već su obnovili ideju obrazovanja, sudjelovanja, zajednice i demokracije, „s izričitim simboličkim značenjem pretvaranja ruševina rata u resurse mira”³.

Iz atmosfere ponovnog rađanja i obnove iz 1950-ih, a posebno 1960-ih, na političkoj su se sceni počela javljati razna socijalna pitanja, među kojima se isticao zahtjev žena za emancipacijom. Žene su počele tražiti pristup sferi rada, i to ne samo iz ekonomske potrebe, već prije svega kao izraz svojih jednakih prava. Ideja sudjelovanja žena u svijetu rada bila je povezana s pitanjem njihove uloge u obitelji, a iz tih novih potreba proizašao je i novi zahtjev za pristupom ustanovama ne samo za njegu već i za obrazovanje njihove djece. Tijekom istog se razdoblja u sinergiji s propulzivnim nagonom ženskih organizacija⁴ rodio narodni pokret koji je usmjerio općinu Reggio Emilia na otvaranje prve ustanove za rani odgoj i obrazovanje. Lokalna je uprava tražila ponudu novih usluga (koje uključuju socijalnu skrb, odgoj, obrazovanje itd.). Ukazivala je na potrebu ulaganja u strateške sektore, ali potrebu za mladim kadrom koji bolje poznaje kulturna i društvena kretanja. Općina Reggio Emilia otvorila je 5. studenog 1963. svoj prvi vrtić, kasnije posvećen Robinsonu Crusoeu, slavnom književnom liku. Drugi vrtić, „Anna Frank”, otvoren je godinu dana kasnije, dok je prvi centar za djecu jasličke i rane predškolske dobi morao pričekati 1971. godinu. Potkraj 1960-ih osnovani su prvi inicijativni odbori za osnivanje novih predškolskih ustanova, kojima se proširilo polje djelovanja uključivanjem obitelji s tog područja i susjedstva. One su počele aktivno sudjelovati čime su se – kako je to opisao Renzo Bonazzi, gradonačelnik Reggio

2 Već 1945. na području Reggio Emilije bilo je utemeljeno šest samoupravnih narodnih vrtića. Villa Cella izgrađena je 1946. godine zajedno s „narodnim vrtićima” Don Pasquino Borghija i San Prospero Strinatija.

3 Ombretta Lorenzi, Ettore Borghi, Antonio Canovi, *Una storia presente* (Reggio Emilia: Reggio Children, 2001.), str. 57.

4 Ilaria Cavallini (ur.), *Brick by brick* (Reggio Emilia: Reggio Children, 2001.).

Emilije od 1962. do 1976. godine – povezale individualne i kolektivne potrebe⁵. Definicija pedagoškog identiteta općinskih službi ranog odgoja i obrazovanja povjerena je Loris Malaguzziju, koji je obnašao funkciju ravnatelja ustanove (koja će kasnije postati *Istituzione Scuole e Nidi Infanzia del Comune di Reggio Emilia*) od 1970. do 1986. godine.

Osim što je postigao formiranje široke mreže usluga za rani odgoj i obrazovanje, koja danas broji više od osamdeset centara i predškolskih ustanova za djecu jasličke i rane predškolske dobi, grad Reggio Emilia započeo je kolektivni pokret zasnovan na ideji obrazovanja blisko povezanog sa sudjelovanjem, osjećajem građanske pripadnosti i praksom demokracije. Zapravo, to je bio oblik napuštanja diktature koja je više od dvadeset godina ljude obrazovala da jednako misle.

1.2. Stotinu, tisuću načina učenja

Danas je ovo obrazovno iskustvo poznato u cijelom svijetu kao Reggio pristup. Njegova se filozofija temelji na slici djeteta kao subjekta s pravima od rođenja, sposobnog za učenje u odnosu s drugima, s urođenim izvanrednim potencijalom za učenje, metaforički izraženim kao „stotinu jezika”, što se odnosi na stotinu, tisuću načina izražavanja, razmišljanja, razumijevanja i znanja. Malaguzzi je ovu teoriju poetski izrazio pod nazivom *Stotina postoji*⁶, pri čemu je istaknuo jednakost različitih dječjih jezika što ih upotrebljavaju za izražavanje i dijeljenje svojih teorija i razmišljanja, obogaćujući tako svoje znanje kroz odnose s drugima.

⁵ Ombretta Lorenzi, Ettore Borghi, Antonio Canovi, *Una storia presente* (Reggio Emilia: Children, 2001.), str. 59.

⁶ Loris Malaguzzi, *Invece il cento c'è*, in Edwards, C., L. Gandini and G. Forman, *I cento linguaggi dei bambini* (Parma: Spaggiari Edizioni s.r.l., 2017.), str. 27. Također dostupno na poveznici: <https://www.reggiochildren.it/reggio-emilia-approach/100-linguaggi/>.

STOTINA POSTOJI

*Dijete
čini stotina.
Dijete posjeduje stotinu jezika
stotinu ruku
stotinu misli
stotinu načina razmišljanja
igranja i govorenja.
Stotinu, uvijek stotinu
načina slušanja
čudenja, voljenja
stotinu radosti
u pjevanju i shvaćanju
stotinu svjetova
koje valja otkriti
stotinu svjetova
koje valja stvoriti
stotinu svjetova
koje valja usnuti.
Dijete posjeduje
stotinu jezika
(a potom i stotinu stotinu stotinu više)
ali mu se devedeset i devet njih ukrade.*

*Škola i kultura
razdvajaju glavu od tijela.
Oni govore djetetu:
da misli bez ruku
da stvara bez glave
da sluša, a ne govori
da shvaća bez radosti
da voli i bude zadivljen
samo za Uskrs i Božić.
Oni govore djetetu:
da otkriva svijet koji već ima
a od stotine
ukradu mu devedeset i devet.
Oni govore djetetu:
da igra i rad
stvarnost i fantazija
znanost i mašta
nebo i zemlja
razum i san
ne idu zajedno.

Naposljedku oni govore djetetu
da stotina ne postoji.
A dijete kaže:
Nema šanse. Stotina postoji!*

Pedesetih godina prošlog stoljeća, još dok je radio kao sukustos i psiholog u Psiho-pedagoškom centru u Reggio Emiliji, Loris Malaguzzi počeo je razmišljati o tome kako integrirati bogatstvo različitih izražajnih jezika – uključujući grafiku, crtanje, pripovijedanje i mnoge druge – u procese učenja. Ova refleksija i konceptualizacija uloge umjetničkih jezika

pronašla je još plodnije tlo za usporedbu i raspravu nakon otvaranja prvog vrtića 1963. godine. Vrtić je postao kontekst za istraživanje i, tijekom desetak ili više godina, novi je humanizam primijenjen u praksi, izražen kulturom ateljea, tj. vrtićkog prostora u kojemu „stotina jezika” pronalazi svoje oživotvorenje u djeci, odgajateljima i ateljeristu – osobi s umjetničkim obrazovanjem čija je uloga osmišljena u Reggio Emiliji, a koja se odnosi na koji suradnju i svakodnevni, interdisciplinarni rad s odgajateljem na razvoju različitih prijedloga kojima se osnažuje mnoštvo izražajnih dječjih jezika.

1.3. Obrazovanje i politika

Strateški izbor grada, što se tiče ulaganja u obrazovanje, počevši od ranog odgoja i obrazovanja, odražava političku orijentaciju: obrazovna filozofija Reggio Emilije prepoznaje dijete kao građanina već od njegova rođenja i promiče sliku djeteta kao građanina sadašnjosti, a ne samo budućnosti. Ova politička deklaracija dokaz je radikalne promjene u paradigmi koja prepoznaje dijete kao nositelja individualnih prava te inovativan i avangardan pristup koji je zaživio u Italiji i na širem geografskom području. Na nacionalnoj i međunarodnoj razini pravni subjektivitet djeteta formalno je priznat Konvencijom o pravima djeteta, koju je odobrila Generalna skupština Ujedinjenih naroda 20. studenog 1989. godine⁷.

Dijete je, stoga, „subjekt-protagonist-građanin po pravu”. Priznavanje dječjih prava odražava se i na identitet vrtića: kada su otvorene prve službe, biralo se između vrtića *djece* ili *za djecu*. Prva je opcija prevladala jer je dijete po pravu protagonist vrtića⁸. Vrtić postaje manifestacija protagonizma djeteta, prepoznatog kao individualnog nositelja i subjekta koji se formira i uči iz odnosa s drugima, u odnosu na svoju obitelj, kulturni kontekst i povijest.

⁷ *Konvencija o pravima djeteta* (Geneva: UNICEF, 2007.), Maria Donata Panforti, *Children's rights after the 30th anniversary of the Convention on the Rights of the Child* (Miscellanea Historico-Iuridica, XIX, 1, 2021.).

⁸ Ombretta Lorenzi, Ettore Borghi, Antonio Canovi, *Una storia presente* (Reggio Emilia: Children, 2001.), p. 227.

Pravo djeteta građanina također je preuzeto i potvrđeno u jednom od posljednjih spisa Lorisa Malaguzzija, *Povelja o trima pravima*, gdje on naglašava „pravo djece da budu priznata kao subjekti individualnih, pravnih, građanskih i socijalnih prava”⁹. Opseg tog spisa ne leži samo u potvrđivanju i ponovnom naglašavanju tih prava, a time individualnosti djece, već u uvođenju djetinjstva i ranog obrazovanja u relacijsku dimenziju u kojoj odgajatelji i obitelji zajedno (su)djeluju. Kod sudjelovanja nije bitno samo „djelovanje”, već „prisustvovanje”: djeca, roditelji i obitelji nisu puki akteri već suština procesa. Zajednica je ta koja sudjeluje u životu vrtića, a vrtić postaje dijelom gradskog kulturnog života, dajući život odgojnoj zajednici¹⁰. Stoga se obrazovanje, isprepletено s konceptom sudjelovanja, dodatno osnažuje u konceptu općeg dobra kao „nasljeđa za kvalitetu sadašnjeg i budućeg života u gradu”¹¹.

2. Svakodnevica Zaklade Reggio Children između teorije i prakse

2.1. Pedagoški i organizacijski principi

Zaklada Reggio Children vjeruje da upravljanje organizacijom sadrži obrazovnu i pedagošku vrijednost. Ta je svijest naslijeđena iz obrazovne filozofije grada i svakodnevice njegovih obrazovnih službi za rano djetinjstvo. Zahvaljujući tom uvjerenju i u skladu s njegovom statutarnom prirodom kao participativnom temelju, Zaklada Reggio Children stvorila je horizontalni sustav upravljanja, kako iznutra tako i izvana.

Što se tiče svog unutarnjeg upravljanja, Zaklada Reggio Children je organizacija koja kolegijalnost i horizontalnost i ističe kao bitna obilježja svog rada, dajući pritom prednost dimenziji multidisciplinarnosti i inter-

⁹ Loris Malaguzzi, *Una carta per tre diritti*, nel catalogo della mostra *I cento linguaggi dei bambini* (Reggio Emilia: Reggio Children Srl), str. 2.

¹⁰ Carla Rinaldi, *In dialogo con Reggio Emilia* (Reggio Emilia: Reggio Children, 2009.), str. 183.

¹¹ Istituzione Scuole e Nidi Infanzia, *Carta dei servizi*, (Reggio Emilia: Istituzione Nidi e Scuola Infanzia, 2009.), str. 10.